

“ELS CAMINS DEL BARATAR”

Elsa Ferré, Montse Gellida Pepa Subirats i Josep Maria Ventura.

Centre d'Estudis “Lo Lliscó”. Mas de Barberans.

pepasu@gmail.com

Introducció

L'intercanvi és un tret característic de les societats preindustrials, l'imaginari d'una bona part de la població encara està ple de diferents barates.

L'anàlisi d'un tipus d'aquestes barates: intercanviar productes de pauma per productes alimentaris és l'objecte d'aquesta comunicació¹.

Aquest intercanvi de peces de pauma per productes alimentaris, anomenat localment *baratar*, està documentat a Mas de Barberans des de la segona meitat del segle XIX fins al 1970. Durant les crisis provocades per agents naturals o antròpics: postguerra, gelada del 1956... les unitats familiars que habitualment barataven evitaven les mancances alimentàries que patia la majoria de la població.

Persones de Mas de Barberans, el Montsià, eren les proveïdores dels productes de pauma i els clients, persones de pobles de diferents comarques: el Baix Ebre, el Montsià, l'Alt Maestrat, el Baix Maestrat, el Matarranya, els Ports. El mateix municipi era també l'escenari d'intercanvi, moltes famílies de Mas de Barberans es proveïen a les botigues del poble d'aliments a canvi de productes de pauma. L'elaboració de productes de pauma era una feina bàsicament femenina, la comercialització depenia de si la transacció dinerària o amb espècies es feia al poble era la dona qui se n'encarregava de tancar el tracte. Quan la transacció implicava un desplaçament era un treball compartit masculí i femení.

El treball de la pauma no és exclusiu de Mas de Barberans i a les Terres de l'Ebre hi havia d'altres centres productors. Hi havia un equilibri territorial i es produïa un repartiment tàcit dels clients entre els diferents proveïdors de peces de pauma per citar-ne un: Rasquera, centre productor per excel·lència de la Ribera d'Ebre, abastia el Camp de Tarragona.

---

¹ La major part del contingut d'aquesta comunicació és el resultat d'un projecte bianual de recerca realitzat amb un ajut de l' IRMU. Títol: “Transaccions no dineràries de peces de pauma fetes a Mas de Barberans amb els pobles de les comarques de: Baix Ebre, Montsià, Alt i Baix Maestrat, Els Ports i Matarranya.” Fruit de la recerca es va inaugurar a l'octubre del 2011, al Museu de la Pauma de Mas de Barberans, l'exposició itinerant que porta per títol: *Cabassos barata pataques*. Comissariada pel Centre d'Estudis lo Lliscó de Mas de Barberans i cofinançada per l'Ajuntament de Mas de Barberans i l'Insitut Ramon Muntaner

On es baratava?

Com ja hem explicat a la introducció els habitants de Mas de Barberans anaven a baratar a pobles, masos i horts de sis comarques diferents: l'Alt i el Baix Maestrat, el Baix Ebre, el Montsià, el Matarranya i els Ports. Estan documentats els següents llocs on s'anava a baratar:

Montsià: Alcanar, La Sénia, Els Masets, Mas de la Rata, Uldecona, Santa Bàrbara, Masdenverge, La Galera, Godall, Freginals, Amposta,

Baix Ebre: La Ravaleta (Roquetes), Vinallop (Tortosa), Mianes(Tortosa), Hort Manel de Roc, Hort de Noves(25 arrendataris), Hort de Centelles, Hort de Marina, Hort del Ganxo, Hort de Viladet, Hort de Josefina de Mascarell, Hort de Pepito el Roig, La Torrassa, Hort del Taverner, Hort de Soler.

Baix Maestrat: Canet lo Roig, Rossell, Sant Jordi, Sant Mateu, Sant Rafel del Riu, Traiguera, Fredes, La Jana, Coratxà, Ballestar, el Boixar, Convent de Benifassà, Molí l'Abat, Forn del Vidre, Mas Blanc, Sant Miquel, La Pobla de Benifassà.

Alt Maestrat: Ares, Benassal, Catí, Vilafranca.

Alt Maestrat de Terol: Cantavieja, la Iglesuela del Cid, Castellote

Els Ports: Cincorres, Herbés, Morella, Vallibona.

Matarranya: Beseit, Montroig, Mazaleon, Penyaroja de Tastavins.

El concepte prop/lluny venia marcat per si era possible tornar a dormir o havien de fer nit o nits fora. Hi ha pobles on només s'anava a l'època en què s'havia recollit la collita sobretot de patates i garrofes. A altres pobles s'hi anava tot l'any amb una periodicitat setmanal que coincidís amb el dia de plaça, eren pobles de la comarca del Montsià, especialment, la Sénia.

Per fer el trajecte, feien servir mitjans de transport diversos: a peu, matxo i sària, carro propi, carro llogat, carro del *recader*, camió, tractor i carreta pròpia, tractor i carreta llogada, cotxe propi.

Durant el camí s'establien tota una sèrie de relacions entre les diferents persones que anaven a baratar: algunes d'elles feien el camí juntes. També s'establien diferents relacions que ultrapassaven l'àmbit econòmic entre les persones que barataven i els propietaris i propietàries de les fondes o cases particulars, on deixaven els animals, les peces que barataven o els aliments producte de la barata.

S'establia tota una xarxa de clientela, sobretot, en les barates anuals, les avinences i desavinences arribaven com en qualsevol relació comercial. Hi havia uns mecanismes de regulació de la transacció que eren bàsicament: la competència, si eren anys de bona collita o no, la qualitat dels productes intercanviats, les relacions d'amistat o de parentiu.

Com qualsevol activitat humana desenvolupada durant un llarg període de temps genera anècdotes que ens acosten al tarannà propi de la gent d'aquestes contrades. Aquests petits fets particulars ens ajuden a entendre com treballs que aparentment a ulls del segle XXI ens semblen durs, revestits d'una bona dosi d'humor i de relacions socials molt més estretes que les actuals, esdevenen mecanismes de supervivència d'una gran racionalitat.

Com ja hem dit abans la diferència entre un camí llarg i un camí curt es cenyia bàsicament a si es tornava el mateix dia a casa o no. Un exemple de camí llarg és el següent: Mas de Barberans, Canet lo Roig, Xert, Ermita de Vallibona, Morella, Forcall, Cincorres, Portell de Morella, La Iglesuela del Cid, Vilafranca del Cid, Benassal, Xert, Traiguera, Mas de Barberans.

Per entendre millor el concepte curt o llarg citem a un informant²:

“Si anàvem a Fredes nou hores en lo carro, passàvem per allí on se passa ara. Allà a les dos del matí mos aixecàvem, si anàvem a la Sénia igual, a la Sénia féiem un dia anar i tornar. A Fredes ja mos quedàvem una nit allà dalt, lo camí ia era més llarg.”(*Sisquet Subirats Lleixà, 1926-2007*)

Per explicar el camí curt hem utilitzat texts transcrits de les entrevistes i també hem incorporat en aquest apartat una selecció de texts que ens serveixen per visualitzar l'evolució en els mitjans de transport que té l'activitat.

“A les quatre i mitja sortir, ficàvem lo que es dia antes una dinamo... i marxaves i sí a pas de carro. Mos podia costar més de tres hores jo exacte de rellotge no ho sé, allavontes no en portava ningú dels tres que anàvem no en portàvem. Baixant per lo que és aquí lo Camí l'Olla travessàvem lo barranc passàvem lo Mas de Berga ...les Moles i a Ulldecona, del Boixo a les Moles se mos solia fer de dia.”(*Jaime José Mestre Ventura, 1947*)

“I baratar pa minjar... Anàvem a Santa Bàrbara igual vam anar a la Galera... Al coll eh! Natros no teníem animal ni res.”(*Asuncion Cardona Ventura, 1931*)

“Hi havia una dona que tenia un matxo i un carro, hi havia gent que li anaven a llogar perquè no tenien ells ni carro ni matxo i los ho dixava i anava a Ulldecona, a Santa Bàrbara... Cada nit li tornaven lo matxo i el carro i els feien pagar un lloguer...”(*Javier Gellida Subirats, 1936*).

“Això era més cap aquí, vam llogar a Josep Maria del Collet en lo tractor i vam anar a baratar... Aquell dia vam tindre molt bona baratada.” (*Amparo Lleixà Royo, 1937*)

“Molt li agradava, molt. Pegava uns crits que feia sortir a tothom de les cases i era molt templat... Ho abocava en un sac i després abocava les patagues al cameon.” (*Paquita Subirats Royo, 1932*)

---

² Totes les transcripcions d'història oral han estat revisades pel SCC del Montsià.

“Jo me’n recordo que érem menuts i anàvem en lo tractor i la carreta en mon germà, ma mare, mon pare i jo... Me’n donava una vergonya!” (*Maria Cinta Subirats Armengol, 1962*)

“Quan anàvem a baratar a Masdenverge primer anàvem an lo matxo i el carro después les últimes vegades en los dos cavalls.” (*Paco Adell Subirats, 1925*)

Les barates habituals

Les barates més habituals quant a productes de pauma són cabassos i sàries a canvi de patates i garrofes en referència als productes alimentaris. Les transaccions més corrents són: 1 cabàs buit per 1 cabàs ple de patates; 1 cabàs buit per 2 cabassos plens de garrofes; 2 cabassos buits per 3 de patates o de garrofes.³

Hi havia tota una sèrie de condicionaments que podien fer variar l’intercanvi: any de bona o mala collita, necessitats reals dels productes intercanviats tant els de pauma com els alimentaris, qualitat dels productes intercanviats i relacions de fidelització de la clientela. En anys de collita dolenta l’intercanvi més habitual era cabàs buit per cabàs ple a les patates i dos cabassos plens per un de buit a les garrofes.

Tot seguit una selecció de texts per fer més entenedor aquest apartat:

“Del que canviàvem de sàries i cabassos pataques per a tot l’any i garrofes perquè no en teníem prou. Después va vindre la gelada que també tot ho va matar.” (*Juanita Subirats Lleixà, 1923-2008*)

“L’asunto de les pataques segons l’any, si era un any de collita d’excés fèiem dos cabassos tres de pataques i si era un any normal cabàs per cabàs.” (*Sisquet Subirats Lleixà, 1926-2007*)

“A les garrofes a Alcanar sempre vaig anar a Alcanar i les pataques fèiem cabassets per a baratar pataques a Sant Rafel, baratàvem cabassos de barcella més bé granets i los plegadors, cabassos de dos barcelles i senalletes i ventadors perquè feien gràcia a la canalla.” (*Esther Rosiñol Martí, 1931*)

“Allavons tu negociaves lo canvi, sempre era lo mateix cabàs que es quedaven ells omplir-te’l dos vegades de garrofes, que te’l dixaven omplir casi sempre te’l dixaven omplir a tu; i tu ja portaves sacs al costat i ja te les tiraves allí.” (*Jaime José Mestre Ventura, 1947*)

Les barates ocasionals

Com a la majoria dels treballs de recerca partíem d’unes hipòtesis i intuïem que a més de les barates habituals ens apareixerien tot uns altres productes intercanviats que els vam anomenar barates ocasionals. La sorpresa va sorgir en la quantitat de productes

---

³ Quan es parla de cabàs ple es fa referència al contigut de productes alimentaris que caben al cabàs de pauma..

que va ser major del que esperàvem, tot seguit els relacionem: blat, panís, fesols, faves, guixes, cacaos, alfals, vi, panís, maçanes, mel, ametlles, avellanes, cebes, alls, albergínies, *primentons*, tomates, cols, bròquil, faves, cigrons, figues seques, raïms, moniatos, llentilles, porquets, llençols.

Seguim amb els exemples d'història oral per il·lustrar també este apartat:

“I allavontes, senalletes barata raïms. Uns ascarrolls de raïm! Com ho tenien de casa... Alls, si en tenien, tamé; cebes... A les nostres mans, teníem de tot...; i fato: llegum, pataques i mel. Ui! Mos baixava mon pare unes olles de mel! Tamé ho baratava per cabassos. Lo que es feia més per a baratar: cabassos, cabassos. Vam agarrar tota l'època de més gana, diem-li, perquè va ser la guerra i tot aquell lio.” (*Juanita Subirats Lleixà, 1923-2008*)

“Les maçanes a Ulldecona no veus que allí tenien de tot... Si eren bones les maçanes feies cabàs per cabàs.” (*Amparo Lleixà Royo, 1937*)

“I moniatos: un per un,” (*Amparo Lleixà Royo, 1937*)

“Los cacaos pus un cabàs de llata un cabàs de cacaos, ne vam omplir un sac de quatre barcelles.” (*Amparo Lleixà Royo, 1937*)

“Un cabàs de melons un cabàs, sempre segons com eren los melons.” (*Amparo Lleixà Royo, 1937*)

“De panís ho fèiem a ull, aquella dona se girava de cul i Josep Maria omplia...” (*Amparo Lleixà Royo, 1937*)

“Anàvem a baratar figues a Rossell: en tres robes de figues una sària.” (*Juanita Subirats Lleixà, 1939*)

“Encabat anàvem al Molí l'Abat. Allí hi havia avellanes i ameles, dos cabassos d'ameles un cabàs i avellanes cabàs per cabàs.” (*Sisquet Subirats Lleixà, 1926-2007*)

“Tres cabassos de blat una sària, al convent quantes vegades vaig anar... Per dalt al Coratxà i detràs... Segons com era de gran la sària tres cabassos, segons com era de gran dos.” (*Sisquet Subirats Lleixà, 1926-2007*)

“Allà baix a Sant Rafel, a Ulldecona... D'allà baix pus pujàvem vi, vi tamé. A Sant Rafel baratàvem vi pus un cante de vi ja mos endúiem l'aïna i au.” (*Cinta Armengol Subirats, 1938*)

“Inclús a la Sénia aufals. Mira este cabàs 10 quilos d'aufals o 12 quilos d'aufals lo que siga” (*Cinta Armengol Subirats, 1938*)

“Si agarraves una bona família te'l posaven casi ple de cacaos i de cigrons, pus calculaven en una medida, hi havien mesures, pus te posaven dos, tres mesures.” (*Amparo Lleixà Royo, 1937*)

“Moltes persones del Mas venien a baratar gènere d'aquí de l'hort. Normalment la gent venia a buscar lo que es collia a l'estiu: verdura i fruita i moltes tomates de penjar que s'aguantaven tot l'any.” (*Francisco Ferreres Ferrer, 1912*)

“Ma sogra va canviar per cabassos, a un home que venia aquí al mercat, dos llençols de davall: un per a ma cunyada i un per a mi”. (*Carme Tal Subirats, 1939*)

“En estos pobles de per aquí dalt tamé canviaven sàries per *tocinets*”. (*Carme Tal Subirats, 1939*)

Barataven i baratem

I ja per acabar volem actualitzar el discurs, no hi ha una definició general del *baratar*, s'ha d'entendre dins d'un context, quan les condicions canvien, canvien les característiques de l'intercanvi. Segons Ferraro (2002): el troc tracta també de relacions i no solament d'objectes. Perquè hi hagi troc hi ha d'haver desigualtat d'objectes, aquesta desigualtat els fa desitjables. Les relacions socials i l'organització dels fets econòmics s'estructuren mútuament i això passa no solsament a les societats tradicionals sinó també a les societats capitalistes i urbanes

Actualment es continua baratant, individualment i als mercats o fires d'intercanvi. Els motius, però, han augmentat: viure la vida amb consciència, consumir d'una manera responsable i ecològica, no dependre dels diners, donar sortida a objectes útils que ja no es fan servir i revalorar-los, són algunes de les causes que mantenen el troc com una manera de cobrir les necessitats.

D'atres llocs del baratar de la pauma i d'altres barates

Com esquers per a futures recerques, fruit de les entrevistes i de les xerrades, han sorgit dos temes amb els quals es continua treballant. El primer són totes les barates documentades en què no intervenen productes de pauma com per exemple : teia per peix; taronges per soles de sabates; taronges per draps vells; oli per arròs; oli per farina; oli per patates; oli per llegum; oli per ametlles; carbó per arròs; ferros vells per obra⁴; taronges per obra; mel i aigüamel per llegum ;ous per peix; porquets menuts per oli; tabac per arròs.

L'altre aspecte és la necessitat de realitzar una recerca sistematizada d'on barataven les persones del diferents centres productors de les Terres de l'Ebre. Hem pogut documentar que els de Rasquera anaven a : Bitem, Tivenys, Valderrobres, Cabassers, Pratedip, Riudecanyes, Montbrió, El Molar. Intercanviaven productes de pauma per fesols, taronges i moniatos.

---

⁴ En parlar d'obra els/les informants es refereixen al conjunt d'estris necessaris a la cuina i menjador d'una casa la major part elaborats en ceràmica.

Els del Pinell de Brai barataven amb: Maella, Fabara, Valdeltormo, Valjunquera, Massalió, Monroyo, Penyaraja de Tastavins, intercanviaven les sàries i cabassos per fesols, pataques, panís.

Els dels Reguers a: Amposta, Deltebre, Campredó, l'Ampolla, Sant Jaume d'Enveja barataven cabassos per arròs i patates.

Bibliografia

FERRARO, E. (2002): "Reseña de Trueque, intercambio y valor: un acercamiento antropológico" *Iconos.Revista de Ciencias Sociales*, agosto, número 014. Facultad Latinoamericana de Ciencias Sociales, Sede Académica de Ecuador, Quito. p.p.150-152. ISSN: 1390-1241

MAYER, E. (1982): "Un carnero por un saco de papas: aspectos del trueque en la zona de Chaupiwara, Pasco" . *Revista Nueva Antropología*, junio, año/vol VI, número 019. Universidad Nacional Autónoma de México. Distrito Federal, México. p.p.: 81-96. ISSN: 0185-0636

SUBIRATS, P (2008):"Inventari de peces de pauma a Mas de Barberans. Aproximació a l'intercanvi de peces de pauma per d'altres productes: baratar." A: Pradilla M. Àngel (ed.) *Patrimoni i economia a les comarques de la diòcesi de Tortosa*. Benicarló, 2008: Onada Edicions. I.S.B.N. 078-84-96623-18-7

Informants

Maria del Carme Abadal Ferre, 1942
Paco Adell subirats 1945
Norberto Acisclo Subirats, 1933
Antonio Altés Subirats, 1941
Cinta Armengol Subirats, 1938
Carme Artolà Polo, 1928
Vicente Belliure Alemany, 1919
Vicente Beltrán Royo, 1936
Eugenio Carceller Boix, 1921
Asunción Cardona Ventura, 1931
Antonio Cifre Gimeno, 1923
Àngel Cuartiella Ferreres, 1920
Manel Doménech Ferreres, 1925
Francisco Ferreres Ferrer, 1912
Javier Gellida Lleixà, 1936
Pepita Gil Barberà, 1931
Paco Lleixà Altés, 1922
Marina Lleixà Cid, 1930
Amparo Lleixà Royo, 1937
Amelia Martí Pla, 1925
Carme Mestre Subirats, 1921
Jaime José Mestre Ventura, 1947
José Milian Marín, 1921
Francisco Roig Pitarch, 1937
Vicente Salvador Salvador, 1927
Josefa Salvador Vives, 1925
Agustín Sangüesa Cervera, 1934
Maria Cinta Subirats Armengol, 1962
Juanita Subirats Lleixà, 1939
Sisquet Subirats Lleixà, 1926
Paquita Subirats Royo, 1932

Rosa Subirats Tafalla, 1952
Esther Rosiñol Martí, 1931
Carme Royo Lleixà, 1942
José Vallés Bort, 1931
Evelia Ventura Cardona, 1925